

«Նոր ժամանակի կրթություն»

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ

*ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ*

Հետազոտության թեման՝ Ընթերցանությունը որպես ուսուցման
գործիք տարրական դպրոցում
Հարց՝ Ի՞նչ աշխատանքներ կարելի է իրականացնել կարդալու
կարողության զարգացման ուղղությամբ
Առարկան՝ Հետազոտական աշխատանք
Հետազոտող ուսուցիչ՝ Օհանյան Արևհատ
Ուսումնական հաստատություն՝ Արարատի մարզ, գյուղ
Արևաբույր

Երևան 2023

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....	3
ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ	
ԳՈՐԾԻՔ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐՈՒՄ.....	4
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ.....	13
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆՑԱՆԿ.....	14

Ներածություն

Ընթերցանությունը մայրենի լեզվի տարրական դասընթացի հիմնական բաժիններից մեկն է: Նրա մեջ են ամփոփված ու նրա միջով են իրականացվում երեխաների մեջ կարդալու տեխնիկայի զարգացման, գործնական ճանապարհով մայրենի լեզվի ուսուցման, աշխարհաճանաչողական տարրական գիտելիքների հաղորդման ծրագրային պահանջները: Հենց այդ նկատառումով էլ ընթերցանությունը տարրական դասարաններում աշակերտների մտավոր զարգացման ու բարոյական դաստիարակության ամենակարևոր ու անփոխարինելի միջոցներից մեկն է: Աշխատանքի նպատակն է.

- Ձևավորել և դասարանից դասարան զարգացնել երեխաների կարդալու կարողությունները (որակական հատկանիշների պահպանմամբ)
- Մաքրել, հղկել և հարստացնել երեխաների՝ նախադպրոցական տարիքում ձեռք բերած բառապաշարը, ձևավորել կապակցված խոսք կառուցելու (գրավոր և բանավոր) ունակություն
- Ձևավորել հաղորդակցական կարողություններ, բարեկիրթ խոսքի մշակույթ

Աշխատանքի նպատակից բխում են այնպիսի խնդիրներ ինչպիսիք են՝

- Գեղարվեստական նյութերի ընթերցման, լեզվական տարրական գիտելիքների և կարողությունների ձեռքբերման ճանապարհով ձևավորել հայեցի մտածողություն, ազգային հոգեկերտվածք, զարգացնել լեզվամտածողությունը, վերլուծական և քննադատական մտածողությունը:
- Աշխարհաճանաչողական տարաբնույթ տեղեկությունների միջոցով ձևավորել պատկերացումներ շրջապատի, բնական և հասարակական երևույթների, մարդկանց ու նրանց աշխատանքային դործունեության մասին:
- Ապահովել երեխայի անձի զարգացումը՝ իրականացնելով բարոյական, գեղագիտական, գաղափարական դաստիարակություն, նպաստելով երեխայի ինքնաճանաչմանը, ինքնադրսևորմանը, ձևավորելով համագործակցային ունակություններ:

Հետազոտությունը պատասխանում է աշխատանքի առջև դրված հարցին՝

Ի՞նչ աշխատանքներ կարելի է իրականացնել կարդալու կարողության զարգացման ուղղությամբ:

ԸՆԹԵՐԳԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ

ԳՈՐԾԻՔ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐՈՒՄ

<<Ընթերցանությունը մի գրոսախնջույք է, որին մասնակցելու համար

հեղինակը բերում է բառեր, իսկ ընթերցողը՝ գաղափարը>>:

Պոլ Ռիկեր

Տարրական դասարաններում մայրենիի դասի հիմնական նպատակը կարդալու ուսուցումն է: Գրաճանաչության այբբենական շրջանում արդեն ձևավորվում են աշակերտների կարդալու կարողությունները: Աշակերտները կարդում են բառեր, բառակապակցություններ, նախադասություններ, ապա պատմություններ: Այդ ամենը աշակերտներին նախապատրաստում է բացատրական ընթերցանության մեթոդով կազմակերպվող մայրենիի դասին: Կարդալու կարողության մշակման արդյունավետությանը նպաստում է բարձրաձայն ընթերցանությունը: Հոգեբաններն ու մեթոդիստներն առանձնացնում են կարդալու հմտության ձևավորման 3 փուլ՝ վերլուծական, համադրական եւ ավտոմատացված:

Վերլուծական փուլում տեսողական ընկալման միավորը տառն է կամ վանկը՝ նկատի ունենալով, թե ընթերցողն ինչպես է կարդում: Համադրական փուլում կարդալու ամենափոքր միավորը դառնում է բառը. ընթերցողը կարդում է ամբողջական բառերով, իսկ ավտոմատացված կարդալու ժամանակ կարդալու միավորը նախադասությունն է. ընթերցողը կարդում է նախադասություններով: Տարրական դասարաններում մայրենիի դասագրքերում զետեղված բնագրերի ընթերցումն իրականացվում է մի քանի ձևով՝ ձայնով կամ բարձրաձայն, լուռ կամ մտքում, շարունակելով, բացատրելով կամ մեկնաբանելով, ընտրովի և դերերով: Կարդալու տեսակներից յուրաքանչյուրն ունի իրականացման որոշակի մեթոդիկա: Տարրական դասարաններում ընդունված է ձայնով կարդալը, քանի որ այն նպաստում է կարդալու կարողության մշակմանն ու կատարելագործմանը, ինչպես նաև կարդացածը հասկանալու կարողության ձևավորմանը: Առանձնացվում է ձայնով կարդալու երկու տեսակ՝ բարձրաձայն և ցածրաձայն: Ձայնով եւ լուռ կարդալը միմյանցից տարբերվում են նրանով, որ մի դեպքում խոսքի արտաբերումն առկա է, իսկ մյուս դեպքում այն բացակայում է: Լուռ կարդալը շատ նման է ներքին խոսքին, իսկ ներքին խոսքը կապված է խոսքի մասնակի կամ կրճատ արտաբերման հետ:

Բարձրաձայն ընթերցանության հիմնական առանձնահատկությունն այն է, որ կարդացողը ոչ միայն իր համար է կարդում, այլև ուրիշների, ուստի պետք է այնպես կարդա, որ լսողը կարողանա հասկանալ կարդացածի բովանդակությունը:

Բարձրաձայն ընթերցելիս գործընթացին մասնակցում են երեխաների ոչ միայն աչքերն ու արտասանական կառույցը, այլև ականջները: Բարձրաձայն ընթերցողի մոտ մի փոքր դժվարություն է առաջանում, քանի որ բարձրաձայն կարդալու հետ միաժամանակ պետք է հետևի կարդացածի մտքին՝ այն ճիշտ հասկանալու համար, կարողանա գտնել կարդացածի միտքը արտահայտելու և այն լսողներին փոխանցելու ճիշտ եղանակը:

Տարրական դասարաններում աշակերտները դասարանում և տանը գրքի վրա աշխատելիս ավելի շատ պետք է ձայնով կարդան, քան լուռ, որովհետև թե՛ կարդալու կարողության ձեւավորման եւ թե՛ կարդացածը հասկանալու տեսակետից այս տարիքում երեխաների համար սեփական ձայնի ունկնդրումը կարևոր նշանակություն ունի:

Լուռ կարդալը մտքում կարդալն է, այն իրականացվում է միայն աչքերի շարժումով՝ առանց խոսելու և ձայնի մասնակցության: «Անցնելով մտքում կարդալուն՝ աշակերտը սկսում է հասկանալ նյութը և յուրացնել այն ներքին խոսքով»:

Լուռ կարդալու ուսուցումը կատարվում է տարրական դասարաններում, երբ երեխայի մեջ ձեւավորվում է կարդալու հմտությունը: Որպես կանոն՝ լուռ ընթերցում իրականացվում է այն դեպքում, երբ երեխան տիրապետում է կարդալու կարողության հմտություններին: Երբ երեխան նոր է սովորում կարդալ, նրա մոտ դժվարություն է առաջանում լուռ ընթերցելը, քանի որ սկսում է կարդալ աչքերի շարժմամբ և տեսած տառերն ու բառերը իրենց հնչյունային համարժեքների վերածելով: Լուռ ընթերցանությունը մեծ կշիռ է ունենում այն դեպքում, երբ աշակերտը բարձրաձայն ընթերցանության կարողություն ունի:

Լուռ կարդալու ուսուցումն սկսվում է դեռես առաջին դասարանից, երբ երեխաները լուռ կարդալով հետևում են ուսուցչի կամ ընկերների կարդալուն: Եթե ձայնով կարդալու ուսուցումը կատարվում է թե՛ դասարանում, թե՛ տանը, ապա լուռ կարդալու ուսուցումը հիմնականում կատարվում է դասարանում, դասի ընթացքում՝ ուսուցչի հսկողությամբ: Լուռ կարդալով, աշակերտը սկսում է հասկանալ կարդացածի բովանդակությունը, սակայն, յուրացնելով բովանդակությունը, երեխան հաճախ դժվարանում է բառերով արտահայտել այն կամ հասկացածը հաղորդել մյուսներին:

Նման իրավիճակում նպատակահարմար է երեխաներին հանձնարարել բարձրաձայն պատմել այն, ինչ կարդացել են ու հասկացել:

Շարունակելով կարդալ: Կարդալու այս տեսակը շատ արդյունավետ է տարրական դասարաններում: Երբ ուսուցչի հանձնարարությամբ աշակերտներից մեկը կարդում է, ամբողջ դասարանը աչքերով (մտքում կարդալով) հետևում է ընկերոջ ընթերցանությանը՝ պատրաստ շարունակելու այն հատվածից, որ կընդհատի ընթերցողը ուսուցչի պահանջով: Հետևում է ամբողջ դասարանը:

Բացատրելով կամ մեկնաբանելով կարդալն իրագործվում է նյութի բովանդակությունը բացատրելով ու մեկնաբանելով, քննարկելով գործող անձանց վարքը, արդարացնելով կամ մեղադրելով նրանց, բառային աշխատանք կատարելով, բառերի ուղղագրությունը բացատրելով, կետադրությունը մեկնաբանելով: Այս աշխատանքները նպաստում են նյութի բովանդակության հասկացմանը, կարդալու կարողության կատարելագործմանը, վերլուծական և քննադատական մտածողության զարգացմանը: Բնագիրը բացատրելով կամ մեկնաբանելով կարդալ կարելի է տալ մի քանի ձևով՝ բովանդակությունը կամ մտքերը բացատրելով ու մեկնաբանելով, բառային աշխատանք կատարելով, այսինքն՝ անձանոթ բառերի բառիմաստները բացատրելով, ուղղագրություն բացատրելով, այսինքն՝ բնագրի յուրաքանչյուր բառ, որը ուղղագրական արժեք ունի, հատուկ ուշադրության է առնվում: Կարելի է նաև բնագիրը կարդալ՝ կետադրությունը բացատրելով: Մեկնաբանող կամ հատվածաբար ընթերցանությունը նպաստում է բնագրի բովանդակության մեջ թափանցելուն, կերպարների էությունն ըմբռնելուն, դեպքերի տրամաբանական և պատճառահետևանքային կապերը հասկանալուն, գաղափարն ու ենթատեքստը բացահայտելուն և մեկնաբանելուն:

Ընտրովի ընթերցանության ժամանակ աշակերտն ուսուցչի հանձնարարությամբ առանձնացնում է այս կամ այն գործող անձի խոսքերը, որևէ հատվածը կամ միտքը, դուր եկած տողերը և այլն՝ դրանով իսկ ընդգծելով այդ անձանց բնավորության գծերը, հեղինակի կամ ընթերցողի համար կարևոր գաղափարները: Այսպիսի ընթերցանությունը նպաստում է աշակերտների՝ կարդալու որակական հատկանիշների պահպանմանը ընթերցելու կարողության կատարելագործմանը և լուռ կարդալու ունակության և ավարտանքը:

Կարդացածն ընտրովի վերարտադրելու համար անհրաժեշտ է կատարել հետևյալ քայլերը.

1. արտահայտիչ կարդալ բնագիրը, փորձել թափանցել նրա բովանդակության մեջ,

2. մեկ անգամ ևս կարդալ բնագիրը, որոշել նրա թեման և այն բաժանել տրամաբանական մասերի,

3. խմբավորել այդ հատվածները, վերնագրել,

4. առանձնացնել միևնույն պայմանանշան ունեցող հատվածները, դասավորել՝

ստեղծագործության մեջ դրանց գրաված հաջորդականությամբ,

5. որոշել ընտրված հատվածի տրամաբանական կառուցվածքը,

6. պատմել ամբողջ բնագրից հատուկ հանձնարարությամբ ընտրված հատվածը:

Դերերով ընթերցանությունը տարրական դասարաններում կարդալու ամենաարդյունավետ և հանձնարարելի ձևերից մեկն է և գործադրվում է գրեթե բոլոր դասարաններում:

Դերերով ընթերցանության ժամանակ պետք է ընտրել այնպիսի բնագիր, որը հարուստ կլինի գործող անձերով, որպեսզի հնարավոր լինի շատ աշակերտներ ընդգրկել:

Դերերով կարդալիս պետք է պահպանել մի քանի պայման.

- դերերի բաշխումը կատարել աշակերտների ցանկությամբ,
- որևէ դեր չպարտադրել, եթե աշակերտը չի կամենում այն կատարել,
- երբեք երեխաներին չնմանեցնել հերոսներին:

Դերերով կարդալիս աշակերտները սխալվում են հեղինակի խոսքերի ընթերցման ժամանակ: Անհրաժեշտ է դերերով կարդալուց առաջ ուսուցիչը աշակերտների հետ միասին որոշի, թե քանի գործող անձ և հերոսներ են խոսում բնագրում:

Պետք է երեխաներին նախապատրաստել դերերով կարդալուն: Նախ կարևորվում է նյութի սահուն և հասկանալով կարդալը, ապա գլխավոր մտքի որոշումը, ենթատեքստի կռահումը և հերոսների բնավորությունների, տրամադրությունների և դրանց պատճառների բացահայտումը: Այս ամենին նպաստում է ընտրովի ընթերցանությունը: Այդ իսկ պատճառով էլ դերերով կարդալուն անպայման պիտի նախորդի կարդալու այդ տեսակը:

Մայրենիի դասերին 15-20 րոպե պետք է հատկացնել բնագրի ընթերցմանը, սակայն միևնույն նյութի անընդհատ ու միատեսակ ընթերցումը ձանձրացնում է աշակերտներին: Այդ իրավիճակից խուսափելու համար պետք է ընթերցումը կազմակերպել՝ կիրառելով կարդալու բոլոր տեսակները՝ շարունակելով,

մեկնաբանելով, ընտրովի, դերերով: Կարդալու կարողության ձևավորման խնդրում կարևոր է, թե ով է առաջինը կարդում դասի համար նախատեսված ստեղծագործությունը՝ ուսուցի՞չը, թե՞ աշակերտը, և ինչպե՞ս պետք է այն կարդալ՝ մաս-մա՞ս, թե՞ ամբողջությամբ:

Գործնական բնույթի նյութերի ուսուցումը պետք է տարվի մասից դեպի ընդհանուրը գնացող հաջորդականությամբ, քանի որ դրանցում պարունակվող աշխարհաճանաչողական գիտելիքների մասերով ուսուցումը ավելի դյուրընկալ է: Բնագրի ամբողջությամբ կարդալուց հետո է միայն հնարավոր հասկանալ նրա հիմնական միտքը՝ գաղափարը, կռահել ենթատեքստը, եւ միայն այդ դեպքում ստեղծագործությունը կարող է երեխաների վրա դաստիարակչական ներգործություն ունենալ, առաջացնել համանման հույզեր ու զգացմունքներ: Այս դեպքում նախ ամբողջությամբ պետք է կարդալ բնագիրը և միայն դրանից հետո մասերով վերլուծել: Սա նշանակում է, որ բնագրի առաջին ընթերցումը պետք է լինի կատարյալ, արտահայտիչ ու հուզական, որպեսզի ստեղծագործության միտքն ամբողջությամբ հասնի աշակերտին:

Կարդալու հմտությունների զարգացումը

Կարդալու ուսուցման նշանակությունը: Ձեռք բերելով կարդալու կարողություն և այն հետևողական ու տևական վարժությունների միջոցով վերածելով հմտության՝ աշակերտը հնարավորություն է ստանում հաղորդակից դառնալու գիտության ու գրականության հրաշալիքներին, մարդկային հասարակության բազմադարյան պատմությանը, լեզվի մեջ և լեզվի միջոցով մեզ փոխանցված բազում սերունդների գիտական մտքի ստեղծագործություններին, որոնք ամփոփված են գրքերում: Կարդալու ուսուցումը ինքնանպատակ չէ, այն երկակի նշանակություն ունի երեխայի համար՝ ինքնազարգացման ու գիտելիքների ձեռքբերման միջոց և գործնական կարողության ձևավորում: Տարրական դասարաններում, ինչպես բացատրական ընթերցանության, այնպես էլ քերականության դասերին տարվող աշխատանքներից ամենահիմնականը կարդալու հմտությունների ճիշտ մշակումն ու բազմակողմանի զարգացումն է, որի շնորհիվ երեխան հաղորդակից է դառնում իր մայրենի լեզվի հարստություններին, ձեռք է բերում գրքերի աշխարհ թափանցելու բանալին: Կարդալու ուսուցման հիմունքները: Կարդալը հոգեկան բարդ գործողություն է, որի վերլուծությունը կօգնի ճիշտ ըմբռնելու ոչ միայն այդ մտավոր գործողության առանձին բաղադրամասերն ու դրանց փոխադարձ կապը, այլև դրանց ուսուցողական դժվարությունները և կարդալու ուսուցման ճիշտ կազմակերպման գիտական

հիմունքները: Կարդալը տվյալ լեզվի հնչյունների կամ հնչույթների ընդունված պատմական նշանների՝ գրերի կամ տառերի ճանաչման մտավոր գործողությունն է, քանի որ կարդալու համար պետք է ճանաչել և միմյանցից տարբերել բոլոր տառերը՝ ամենատարբեր ու բազմապիսի տառակապակցություններում: Սա կարդալու գործողության առաջին աստիճանն է, որը տեսողական գործողություն է: Բայց կարդալու համար միայն տառերը ճանաչելը դեռևս բավական չէ, պետք է նաև դրանք վերածել իրենց համապատասխան հնչյուններին, այսինքն՝ տեսողական տպավորությունները խոսքային կինեսթետիկ շարժումների միջոցով վերածել համապատասխան ձայնային կամ հնչյունային տպավորությունների:

Սա արդեն կարդալու գործողության երկրորդ աստիճանն է, որը, ըստ էության, հնչյունաշարժողական գործողություն է:

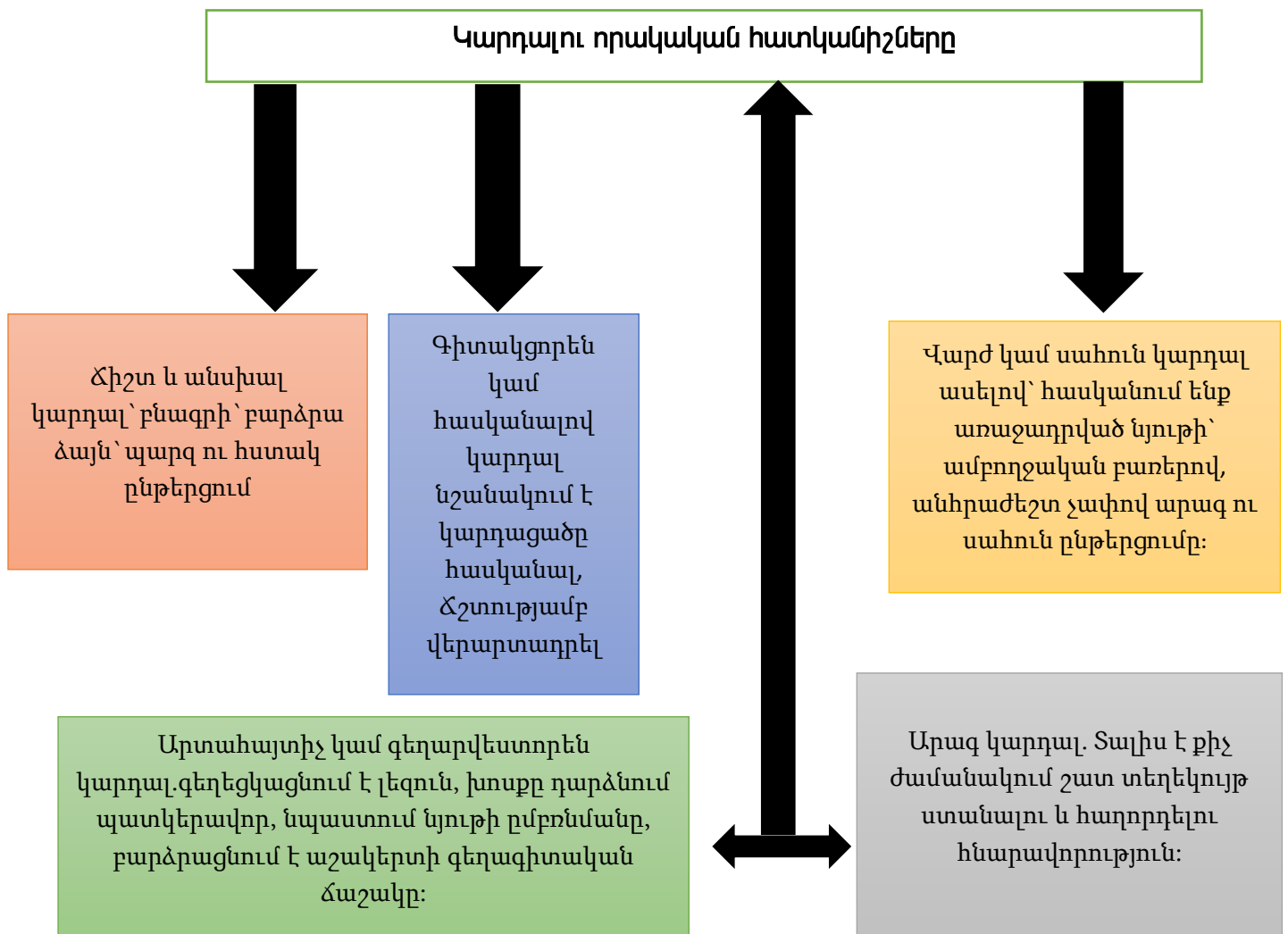
Իրենցից իմաստային ամբողջական միավորներ ներկայացնող բառեր ստանալու համար պետք է կարողանալ նրա կազմի մեջ մտնող և որպես առանձին հնչյուններ ընկալվող լեզվական տարրական մասնիկները միավորել վանկերի, իսկ վանկերն էլ բառերի մեջ, այսինքն՝ տիրապետել հնչյուններն իրար հետ համակցելու, վանկի ու բառի մեջ դրանք միավորելու, ամբողջական բառերով կարդալու կարողությանը: Սա կարդալու գործողության երրորդ՝ հնչյունների կապակցման ու բառի ամբողջացման աստիճանն է: Բայց, ըստ էության, բառի մեջ մտնող և կարդալիս որպես առանձին միավորներ ընկալվող հնչյունների միաձուլումը, բառի ամբողջացումն ու ճիշտ արտաբերումը ևս դեռ իսկական կարդալ չէ: Կարդալու գործողությունն այս աստիճանում ևս դեռ թերի է, քանի որ չի ապահովում կարդացածի ըմբռնումը: Այսպիսով, կարդալու գործողության չորրորդ աստիճանը կարդացածի հասկանալն է, առանց որի կարդալը չի կարող կատարյալ համարվել: Ընթերցելիս կարդալու գործողության այս բաղադրիչ տարրերը տարբեր մարդկանց մոտ հանդես են գալիս տարբեր հարաբերությամբ, և հենց դրանով էլ պայմանավորված են միևնույն բնագիրը տարբեր ձևերով կարդալու, հասկանալու և վերապրելու անհատական տարբերությունները:

Կարդալու այդ անհատական տարբերություններն ամենից ավելի ցայտուն կերպով արտահայտվում են սկսնակ և վարժ կարդացողների միջև, որոնց կարդալու գործողությունը որակապես խիստ տարբեր է: Վարժ կարդացողը, ինչպես նշում է հայ նշանավոր հոգեբան ու մեթոդիստ Գ. Էդիպանը, կարդալիս չի զգում, որ բառերը տեսնելը, դրանք լուռ կամ ձայնով կարդալը և կարդացածի միտքը հասկանալը միևնույն մտավոր գործողության տարբեր պահերն են և միմյանցից ետ ու առաջ են տեղի ունենում: Նրան թվում է, թե կարդալու գործողության այդ 3-4 աստիճանները

անխզելիորեն կապված են իրար հետ և տեղի են ունենում միաժամակ, միևնույն վայրկյանին՝ իբրև ժամանակի մեջ անբաժանելի մի գործողություն: Բարդ բնագրերը կարդալիս երբեմն մարդ կարդում, արտասանում է բառերը, բայց նույն պահին չի հասկանում կարդացածի միտքը, ուստի ստիպված երկրորդ կամ նույնիսկ երրորդ անգամ է անդրադառնում միևնույն տողին կամ բնագրին՝ այն ըմբռնելու համար: Մոտավորապես նույնպիսի երևույթ է տեղի ունենում նաև հոգնած կամ անուշադիր եղած ժամանակ, երբ մարդ կարդում-անցնում է կամ վայրկյաններ շարունակ հայացքը սևեռում է առանձին բառերի վրա՝ առանց դրանք ընկալելու: Նա փաստորեն <<կարդում>> է միայն աչքերով՝ առանց մտքի եւ հոգու մասնակցությամբ, կարդում է առանց կարդացածը հասկանալու:

Կարդալու որակական հատկանիշները

Կարդալու կարողության ձեւավորման գերխնդիրը կրտսեր դպրոցականներին լավ կարդալ սովորեցնելն է: Սա ունի մի շարք որակական հատկանիշներ, որոնք սերտորեն կապված ու փոխադարձաբար պայմանավորված են: Լավ կարդալու որակներն են.

Ճիշտ կամ անսխալ կարդալ. Սա լավ կարդալու հիմնական բաղադրամասերից մեկն է: Ճիշտ կարդալ ասելով հասկանում ենք ձայնով, պարզ ու հստակ ընթերցելը, որի ընթացքում աշակերտը բաց չի թողնում ոչ մի տառ, վանկ, երբ բառի մեջ չի փոխում առանձին տառերի ու վանկերի տեղերը, դրանք չի շփոթում ուրիշ վանկերի ու տառերի հետ, երբ բառը չի շփոթում այլ բառի հետ, երբ կարդալիս նախադասության մեջ բաց չի թողնում առանձին բառեր կամ ավելացնում նորերը, երբ բառերն արտասանում է գրական հայերենի արտասանության չափանիշներին համապատասխան՝ պահպանելով հայերենի ուղղախոսության կանոնները:

Գիտակցորեն կամ հասկանալով կարդալ նշանակում է կարդացածը հասկանալ, ճշտությամբ վերարտադրել՝ պահպանելով ստեղծագործության մեջ ներկայացված մտքերի, դեպքերի հաջորդականությունը, տրամաբանական եւ պատճառահետեւանքային կապերը: Կարդալը գիտակցական է այն ժամանակ, երբ կարդացողը ճիշտ եւ ամբողջականությամբ հասկանում է իր կարդացածը, այսինքն՝ հասկանում է բնագրի բառերի իմաստը, նախադասությունների միտքը, առանձին նախադասությունների կամ հատվածների միջեւ եղած կապերը, հիմնական միտքը՝ գաղափարը, կռահում է ենթատեքստը: Պետք է կարդացածի նկատմամբ գիտակցական վերաբերմունք մշակել, բնագրի վերաբերյալ որոշակի հանձնարարություններ տալ, կարդալուց հետո պատասխանել հարցերին, անձանոթ բառերը գտնել, բովանդակությունը վերարտադրել, որպեսզի կարողանան ուշադրությամբ ու գիտակցորեն կարդալ բնագիրը:

Վարժ կամ սահուն կարդալ ասելով՝ հասկանում ենք առաջադրված նյութի՝ ամբողջական բառերով, առանց անհարկի դադարների, անհրաժեշտ չափով արագ ու սահուն ընթերցումը: Վարժ կարդալ սովորեցնելու համար կարևորվում են.

- խոսակցական օրգանների զարգացումը, արատների շտկումը շուտասելուկների, առածների, հանելուկների, բառախաղերի եւ այլ շարժուն խաղերի միջոցով,
- առողջապահական պահանջների պահպանումը. աշակերտներին պետք է սովորեցնել կարդալիս ճիշտ նստել, գիրքը պահել աչքերից որոշակի հեռավորության վրա, այնպես նստել, որ լույսը նորմալ ընկնի գրքի վրա,
- գործող անձերով հարուստ բնագրերի դերերով ընթերցելը, երբ վատ կարդացողը ձգտում է կարդալ՝ լավ ընթերցող ընկերոջը ընդօրինակելով,

Վարժ կամ սահուն կարդալու ուսուցումը Ղ. Աղայանը համարում էր տարրական դպրոցի հիմնական խնդիրը: << Պետք է երեխայի մեջ զարգացնել, ուժեղացնել

կարդալու կարողությունը, որպեսզի նա գործադրի այդ ուժը անկախ և ինքնուրույն կերպով: Պետք է շահեցնել երեխային, պետք է զորացնել նրա թևերը, որ նա թռչել կարողանա>>:

Արտահայտիչ կամ գեղարվեստորեն կարդալու կարողությունն ամենադժվարն է ձևավորվում, քանի որ այն շատ մոտ է ասմունքի արվեստին: Աշակերտների արտահայտիչ ու զգացմունքային ընթերցելու կարողությունը մեծապես պայմանավորված է նրանով, թե նրանք որքան ճիշտ են հասկացել ստեղծագործության բովանդակությունը, գաղափարն ու ենթատեքստը, հստակ պատկերացում ունեն դեպքերի և իրադարձությունների, ինչպես նաև հերոսների նկատմամբ հեղինակի ունեցած վերաբերմունքի մասին:

Արագ կարդալը ևս կարդալու որակական հատկանիշ է: Սա բանավոր խոսքի տեմպին հատուկ արագությունն է, որի ժամանակ ընթերցվող նյութի բովանդակության ընկալումը առաջ է անցնում վերարտադրումից: Արագ կարդալու ուղղությամբ աշխատանք կարելի է տանել միայն այն ժամանակ, երբ աշակերտն ազատ կարդում է ամբողջական բառերով և ունի լայն ընթերցողական դաշտ: Արագ կարդալու կարողության ձևավորման համար Ա. Տեր-Գրիգորյանն առաջարկում է մի շարք միջոցներ: Դրանցից է, օրինակ, տողերի կարճացումը եւ տպագրական չափերի մեծացումը, որը սահմանափակում է տողերում ընդգրկված տառանիշերի և բառերի քանակը՝ նպաստելով, որ աշակերտը աչքի մեկ ընդգրկումով կարդա տողի բոլոր բառերը:

Այսպիսով՝ լավ կարդալ նշանակում է կարդալ ճիշտ, հասկանալով, սահուն եւ արտահայտիչ: Լավ կարդալու հմտությունը միանգամից չի ձեւավորվում: Այն իրականանում է քայլ առ քայլ, և յուրաքանչյուր քայլ ապահովում է հաջորդի ամրությունն ու ամբողջականությունը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Այսպիսով՝ մեր ուսումնասիրությունների արդյունքում հանգել ենք հետևյալ եզրակացությունների.

- Կարդալը մարդու հոգեկան և մտավոր աշխարհի հարստացման ու զարգացման ամենաարդյունավետ միջոցն է. կարդալու տեսակների կիրառումը զարգացնում է կրտսեր դպրոցականի կարդալու կարողությունները՝ որակական հատկանիշների պահպանմամբ, և յուրաքանչյուր տեսակի կիրառում որոշակի կարողություն է զարգացնում (հիշողություն, ուշադրություն, մտածողություն, արագ կողմնորոշվելու կարողություն):
- Բացատրական ընթերցանության բոլոր բաղադրամասերը զարգացնում են կրտսեր դպրոցականի մտածողությունը, վերլուծելու, համադրելու, հակադրելու, համեմատելու, պատճառահետևանքային և տրամաբանական կապերը գտնելու կարողությունները, բնագրի շուրջ իրականացվող մեթոդապես ճիշտ աշխատանքի շնորհիվ կարդալը դառնում է աշակերտի ճանաչողական հետաքրքրության, բազմակողմանի զարգացման միջոց:
- Բացատրական ընթերցանության բաղադրամասերից յուրաքանչյուրը նպաստում է կարդալու կարողության զարգացմանը: Եվ չի կարելի բաղադրամասերի հաջորդականությունը խախտել, քանի որ դրանցից յուրաքանչյուրը նախապատրաստում է հաջորդին:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Զ. Հ. Գյուլամիրյան, Մայրենիի տարրական ուսուցման մեթոդիկա, «Զանգակ» հրատ., Երեւան 2018, էջ 102:
2. Զ. Հ. Գյուլամիրյան, Խոսքի զարգացում, «Զանգակ» հրատ., Երեւան 2013, էջ 45:
3. Զ. Հ. Գյուլամիրյան, Կարդալու կարողությունների և խոսքի զարգացումը տարրական դասարաններում, Երևան, <<Լույս>>, 1998:
4. Ա. Ե. Տեր-Գրիգորյան, Հայոց լեզվի մեթոդիկա, «Լույս» հրատ., Երեւան 1980, էջ 152:
5. Գ.Էդիլյան, Հայոց լեզվի մեթոդիկա, Թիֆլիս 1923, էջ 122:
6. Ղ. Աղայան, Երկեր, հ.4, Երևան, 1950, էջ 70